

הלכות תפלה סימן קיג

קיג דיני הכריעות בשמונה עשרה ברכות, ובו ט' סעיפים:

א אלו ברכות ששוחין בהם: ב' אבות' תחלה (6) וסוף (א) ובה' הודאה' תחלה וסוף. * ואם בא לשחות בסוף כל ברכה או בתחלתה, מלמדין אותו (ב) שלא ישחה, (ג) אבל באמצעיתן (ד) יכול (3) לשחות: **ב** הנהגים לשחות (ה) בראש השנה ויום-כפור בשאומרים (ו) 'זכרנו' ו'מי כמוך' צריכים לזקף בשמגיעים לסוף הברכה: הגה ואף-על-גב דב' אבות' כורע בסוף הברכה, מכל מקום צריך לזקף מעט בסוף 'זכרנו' כדי שיהא נראה שחור וכו' (ז) משום חיוב (ד"ע לפי הטור): **ג** * הכורע ב'וכל קומה לפניך תשתחוה' או ב'ולך לבדך אנהנו מודים' או (ח) בהודאה דהלל וברכת המזון, הרי זה (ג) (ט) מגנה (פרוש), שאין לזרע אלא במקום שתקנו חכמים: **ד** * המתפלל צריך שיכרע עד (י) שיתפקקו כל חליות שבשדרה, ולא יכרע באמצע מתניו וראשו ישאר זקוף, אלא * גם ראשו יכף באגמון: **ה** 'ולא ישחה' (ז) (יא) כל-כף עד שיהיה פיו כנגד חגור של מכנסים. ואם הוא זקן או חולה ואינו יכול 'לשחות עד שיתפקקו, כיון שהרפין (פרוש), שהשפיל) ראשו דיו, מאחר שנכר שהוא חפץ לזרע אלא שמצער עצמו: **ו** * כשהוא כורע יכרע (ס) [במהירות בפעם אחת, וכשהוא זקוף זקוף בנחת, ראשו תחלה ואחר-כך גופו, שלא תהא עליו כמשאוי: ז (יב) * כשכורע כורע ב'ברוך' * וכשזקוף (יג) זקוף (י) בשם: **ח** המתפלל ובא כנגדו 'עכו"ם ויש לו תמונת

א ברכות ל"ד ב טור ותוספות ג שם בגמרא ורפנו יונה ד ברכות כ"ח ה ה"רש"א ו הנהגות אש"ר ז ברכות כ"ח ח שם י"ב ט שם י הנהגות אש"ר בשם אור זרוע

שערי תשובה

[ס] במהירות. עבה"ט. ובש"ט בית-עקב כתב גס"פן שפירע גופו בברוך וראשו באמה. וכתב במח"ב שמה שהשיג עליו באמרי-צדקה מהירושלמי יש לחיות, וכדברי ב"י כתבו תלמידי האר"י והוא לשון רציא מהמקרא פרשת עקב, האר"י ז"ל: (3) לשחות. ויש מגמגמים לאסור, מגן-אברהם: (ג) מגנה. דאין לשחות אלא מה שתקנו חז"ל, ומה"ט אין לשחות בלירושלים או בבונה ירושלים, דלא כמהר"ל, ד"מ. ואפשר שישחה מעט, מ"א. וכל זה הוא דוקא בתפלת י"ח, אבל באינו י"ח יכול לזרע ולהשתחוות כרצונו. והנה דוקא בתפלה על עצמו, ואפי' שפיר בר"ע שאדם מניחו בקרן-זוית זו ומוציא בנזית אחרת מרב כריעות והשתחויות, ומשי"ה אין לשחות בכול קומה לפניך תשתחוה וכו' דכיון דאינו אומר על עצמו אלא שזעל כל העולם אומר שישתחוה לפניו ותברך, ט"ז ע"ש: (7) כ"כ. דמתני' ביהא: (ס) במהירות. כשיאמר ברוך יכרע בברכיו וכשיאמר אהי ישתה עד שיתפקקו כל החליות, מ"א בשם הזר ושל"ה. ובספר משנת-חסידיים כתב בשם האר"י ז"ל: כשאומר ברוך יכרע גופו וכשאומר אהי יכרע ראשו ע"ש וכ"כ בבנות האר"י ז"ל בברוך יכרע גופו ובאהי יכרע ראשו ע"ש: (1) בשם. הקשה ב"מ פ"ק דברכות ס"ו יט, הרי הפהגים ביה"כ כשהיו שומעין השם היו כורעים וכו' ע"ש ובמ"א. ובבאר

באר הלכה

א * ואם בא לשחות וכו'. הנה מדברי האלהי רבה מוכח דהאסור הוא דוקא ב'ברוך' אמה, אבל בסוף ברכה ממש יכול לשחות, והפרי-מגדים מספק בזה. ועין רש"י ברכות ל"ד ע"א ד"ה תחלו וסוף דמפרש רש"י במדדים וז"ל נזה להורות, ועל זה מסים הבריתא דבסוף כל שאר ברכות מלמדין שלא ישחה, משמע פפרי-מגדים. ואולי רש"י לא דוקא קאמר, וגם הוא סבירא לה כהרמב"ם דסוף ברכה הנה כשאומר 'ברוך אהי ה' הטוב' וגו': * **בסוף כל ברכה וכו'.** * כתב הלחסי-חמודות בפרק אין עומדין, שאין לו לזרע בשום ברכה משאר ברכות בתחלה או בסוף ואפילו שאינו מניח, ולכך אני אומר שטועים כל השוחים בברכת הנהגה בתחלה וסוף⁽⁶⁾, עין שם. ועין כמה שכתבנו במשנה ברורה סעיף קטן (1) ט בשם הש"י, דלכאורה סותר לזה. ואולי דבברכה גם להט"ז אסור, דנראה כמסויף בחיוב הכריעות שלא תקנו רק בברכת אבות ומודים: * **הכורע ב'וכל קומה' וכו'.** * עין במגן-אברהם שדחוק למצא טעם למנהג שנהגו העולם לזרע ב'ברוך' ע"ש. אולם באמת יש למנהג זה סמך מן המקרא בדברי-הימים א, קפיטל כט פסוק כ"א⁽⁷⁾, עין שם, ומנהגי-ישראל תורה: * **המתפלל צריך שיכרע וכו'.** והוא הדין בפריעה שעושה אחר ששים תפלות, כמבאר בסימן קכג, נמי דינא הכי וכן איתא ברמב"ם פ"ה מהלכות תפלה: * **וכשזקוף זקוף בשם.** עין במגן-אברהם סימן

א (א) ובה' הודאה' תחלה וסוף. הינו בתחלת⁽¹⁾ "מודים"⁽²⁾, ולכסוף (6) כשסמים "ברוך אהי ה'⁽³⁾ הטוב שמך" (ב) שלא ישחה⁽⁴⁾. כדי (3) שלא יבוא לעקר תקנת חכמים⁽⁵⁾, שלא יאמרו כל אחד מחמיר כמו שהוא רוצה, וגם דחשינן ליהא, שמתחיל עצמו יותר כשר משאר הצבור: (ג) אבל באמצעיתן וכו'. וכן סתמו הרבה אחרונים, (ג) דלא בפה-מראה שגמגם לאסור: (ד) יכול לשחות. שאין לחש שיבוא לעקר תקנת חכמים על-ידי זה, כיון שחכמים לא תקנו כלל לשחות באמצע שום ברכה: **ב** (ה) בראש-השנה ויום-כפור בשאומרים וכו'. וכן הנהגים להתפלל (ד) כל התפלה⁽⁷⁾ בראש-השנה ויום-הכפורים בבריעה⁽⁸⁾, צריכים לזקף בסוף כל ברכה (ס) ובתחלת כל ברכה, שלא להוסיף על תקנת חכמים שלא תקנו אלא בתחלת "אבות" ו"הודאה" ובסופם⁽⁹⁾: (ו) 'זכרנו' ו'מי כמוך' וכו'. אין השעם שנה בהם, דב"מ כימך צריכין לזקף קדם הגמר, דבברכת "מחיה המתים" אין שם שחיה מצד תקנת חכמים, ואם יכרע יתה כמסויף, וב'זכרנו' יש שם שחיה מצד תקנת חכמים בשאומר "ברוך אהי ה' מגן אברהם", וכיון שזה שחיה בכל התפלה לא יתה נפר תקנת חכמים; ולפי זה יש חלוק בין זקופה ד'זכרנו' לזקופה ד'מי כמוך', דב'זכרנו' צריך לזקף קדם שיאמר איהי תבות הסמוכות ל"ברוך אהי", כדי שייכל אחר-כך לשחות כשיאמר "ברוך אהי", אבל בזקופה ד'מי כמוך' אין צריך לזקף עד שיאמר "ברוך אהי", וכן בשאר ברכות שאין בה שחיה בסופן [ט"ז]: (ז) משום חיוב. כי השחיה ראשונה היתה רשות; (1) ועוד טעם, שצריך לזקף כדי לזרע אחר-כך ב"ברוך" ולזקף בשם, וכדלקמן: **ג** (ח) בהודאה דהלל וברכת המזון. הינו ב"הודו לה' פי טוב", ובברכת-המזון ב"נודה לה" או (1) ב"נוצל הכל אנו מודים": (ט) מגנה. דאין לשחות אלא מה שתקנו חכמים⁽¹⁰⁾. ומהאי טעמא אין לשחות ב"לירושלים" או ב"בונה ירושלים", דלא כמהר"ל⁽¹¹⁾ [ד"מ]. וכתב המגן-אברהם: ואפשר שישחה מעט. וכל זה בשמונה-עשרה, אבל שלא בשמונה-עשרה יכול לזרע ולהשתחוות כרצונו, ומשום הכי מצינו ברבי עקיבא שאדם מניחו בקרן-זוית זו ומוציא בנזית אחרת מרב כריעות והשתחויות, וכתבו הפוסקים דהנה זה לאחר ששים הי"ח ברכות; ומה שאסר השלחן-ערוך בכל זה, משום דכל הודאות האלו הוא דרך שבח והלול ואין שייך בהן כריעה והשתחויה; ו"כל קומה לפניך תשתחוה", כיון דאינו אומר על עצמו אלא שזעל כל העולם אומר שישתחוה לפניו ותברך, גס"פן דרך שבח והלול הוא, אבל ב"אנהנו כורעים ומשתחוים" שזעל עצמו אומר, יכול⁽¹²⁾ הוא לזרע [ט"ז], עין שם עוד⁽¹³⁾: **ד** (י) שיתפקקו. פקק הוא לשון קשר, ורוצה לומר, שמתחמת בבריעה בולטים הקשרים של החליות⁽¹⁴⁾: **ה** (יא) כל-כף. דמתני' ביהא, ששחיה יותר משעור שחיה: **ז** (יב) כשכורע וכו'. כשאומר "ברוך" (ס) יכרע בברכיו, וכשאומר "אהי" ישתה עד שיתפקקו החליות, וכשאומר "מודים" (ט) יכרע ראשו וגופו באגמון בבת-אחת, וצמוד כף בשחיה (י) עד השם ואז יזקוף⁽¹⁶⁾: (יג) זקוף בשם.

שער הציצין

(6) בן משמע ברמב"ם פרק מהלכות תפלה הלכה י ע"ש, ועין ברש"י ברכות ל"ד ע"א ד"ה תחלה וסוף: (3) ט"ז: (ג) מגן-אברהם (ד) טור-שלחן-ערוך סימן תקפב: (ס) ט"ז: (1) מגן-אברהם בשם אגדה: (1) תלמידי רבנו יונה, ואף שהוא באמצע הברכה מכל מקום הוא מגנה, והשעם כמו שכתבתי במשנה ברורה בשם הש"י: (ח) מגן-אברהם ודרך-החיים ואלהי רבה ושא"א: (ט) אלהי רבה ודרך-החיים: (י) טי"א

הלכות תפלה סימן קיג

ביאורים ומוספים

סימן קיג

דיני הפריעות בשמונה-עשרה ברכות

[משנ"ב ס"ק א]

היננו בתחלתו (מ"ד) ולבסוף קשמים (כ"ד) אתה ה'.

(1) ואם לא כרע בתחילת הברכה, כתב הגר"ח קניבסקי (אש"י ישראל פכ"ג הע' עא) שלא מצינו שיש לכרוע בהמשך הברכה.

(2) ואם לא כרע ב'מודים', כתב לקמן (סי' קכא ס"ק ב) שמוזבא בגמרא (בבא קמא טז, א) שנעשה שדרו נחש לאחר שבע שנים. וראה מה שכתבנו שם.

וכן במודים דרבנן, כתב השו"ע לקמן (סי' קכז ס"א) שיש לשחות, אלא שכתבו השו"ע והרמ"א (שם ובמשנ"ב ס"ק ה ובביה"ל ד"ה ויש) שיש אומרים לשחות גם בסוף, ויש הסוברים שיש לומר את כולו בשחיה אחת. ובביה"ל (שם ד"ה הכל) כתב בשם הגר"א שאין צריך לשחות אלא רק עד 'שאתה הוא ה' אלוקינו', ואחר כך יזקוף עצמו. והחז"ר (דינים והנהגות פ"ד אות ל) והגר"י קניבסקי (ארחות רבנו ח"א עמ' סה) היו שוחים בתחילה ובסוף (ולא בכלול).

(3) וכמו שביאר לקמן (סי' קכא ס"ק ד ובשעה"צ שם ס"ק ב) שאינו ממתין עד סיום כל הברכה [דהיינו שאינו כורע ב'חטוב שמך']. והוסיף שזה לא כדעת הלבוש שכתב שממתין עד סיום כל הברכה, ואז כורע וזקף, וזה מה שציין גם בשעה"צ כאן (ס"ק א) שכן משמע ברמב"ם, שכורע וזקף ב'ברוך אתה ה'.

[משנ"ב ס"ק ב]

שלא ישתחוה (4). כדי שלא יבוא לעקר תקנת חכמים.

(4) ובברכת מעין שבע הנאמרת בליל שבת על ידי הש"ץ, כתבו בשו"ת זכר יהוסף (ח"א סי' צ) והמקור חיים (סי' רסח בקיצור הלכות ס"ח) שיש לכרוע בתחילת הברכה, וכן היא דעת הגר"ש אלישיב (תפילה כהלכתה פכ"א ס"א). ודעת הגר"ש איערבך (הליכות שלמה תפלה פ"ט ארחות הלכה הע' 34) היתה בתחילה שלא לכרוע, אבל כשנדפס ספר מקור חיים [הנ"ל] וראה שסובר שיש לכרוע, ביטל דעתו מפני דעת המקור חיים. מאידך, בשו"ת לבושי מרדכי (מהדו"ב סי' צו אות ב) כתב שלא מצינו שתיקנו השתחויה בברכת מעין שבע.

(5) וביאר החיי אדם (כלל כג ס"ד) שאף שאין בתחילת כל ברכה משמונה עשרה 'ברוך אתה ה'', בכל זאת אסור לכרוע בתחילתו.

ומה שלא תיקנו חז"ל לשחות בכל הברכות, ביאר המור וקציעה (ד"ה שם וכתבו) שלא רצו להטריח את המתפלל כל כך, שיש חשש שיטרד על ידי זה מכוונתו בתפילה, אף שבכריעות ניכרת יותר הכנעה וכבוד כלפי מעלה, ורק הכהן הגדול היה שוחה בכל ברכה, וכן המלך אחרי שברע לא זקף, כיון שדעתם היתה יותר צלולה, כמבואר בגמרא (ברכות לד, ב) שלא נטרדו מהכריעות.

[ביה"ל ד"ה בסוף]

שטועים כל השוחים בכרפת התורה בתפלה נסוהם.

(6) אמנם, במשנ"ב לקמן (סי' קלט ס"ק יט) כתב שיש נהגין שהעולה לתורה שוחה בעת אמירת הברכות, ומשום כבוד התורה, והביא שהא"ר כתב שעל כל פנים בסוף הברכה לא ישחה, שאם ישחה יהיה נראה כאילו מוסיף על השחיות שתיקנו חכמים, ואסור, ומשמע לכאורה שבתחילת הברכה מותר לשחות (שיח הלכה אות ב).

[משנ"ב ס"ק ה]

וכן הנהגים להתפלל כל התפלה בראש השנה ויום הכיפורים בכריעה (8) וכו', בתחלת "אבות" ו"הודאה" ובסופן.

(7) וסמך לכך הביא הדעת תורה (סי' תקפב ס"ד) מהגמרא בראש השנה (כו, ב): "א"ר לוי מצוה של ראש השנה ויום כיפור בכפופין וכו'", וכתב רש"י שם: "כמה דכייף אינש בתפילתו פניו כבושין לארץ, טפי עדיף, משום והיו עיני ולבי שם", עכ"ל.

(8) וביאר לקמן (סי' תקפב ס"ק יג) שיכרע רק בראשו וגופו, אבל לא על ברכיו.

(9) וכן כשאומר 'ואנחנו כורעים' בתפילת מוסף של ראש השנה, כתב המקור חיים (ס"ג ד"ה בגליון) שיכרע, ובסידור בית יעקב (ליעב"ץ, תפילת מוסף לר"ה) כתב שישתחוה השתחוה עצמו.

[משנ"ב ס"ק ט]

דאין לשחות אלא מה שתקנו חכמים (10) וכו', דלא קמרי' (11) וכו', שצ"ל עצמו אומר, יכול (12) הוא לכתוב [ט"ז, צ"ן שם עוד].

(10) ולענין קדיש, כתב השו"ע לעיל (סי' נו ס"ד) שיש לכרוע בו חמש כריעות, אולם לדעת הגר"א (שם) אין לכרוע בקדיש, משום שמוסיף על הכריעות שתיקנו חז"ל, ולכן כתב הערוך השלחן (שם ס"ז) שיכרע מעט, ולא בכריעות של שמונה עשרה.

וכשיצא מבית הכנסת, כתב הרמ"א לקמן (סי' קלב סוף ס"ב) שמשתחוה ויוצא, ובמשנ"ב שם (סי' יח) ביאר שהוא כמו בבית המקדש, שכשגמרו את העבודה היו משתחוים ויוצאים.

(11) ולקמן (סי' קכא ס"ק ב) כתב שהמהר"ל כשאמר בקדושה 'ברוך כבוד' וימלוך' היה כורע וזקף בשם, והביא שהדרכי משה כתב שלא מצינו ראייה לזה, ולכן סיים המשנ"ב (שם) שעל כן לא נהגו כן בהיום.

(12) אמנם לקמן (סי' קלב ס"ק ט) כתב "וצריך" לכרוע שלא יהיה נראה ח"ו ככופר.

(13) שכתב (בס"ק ד) שלכאורה יש לבאר מדוע נוהגים לכרוע במוסף של יום כיפור כשאומרים 'והכהנים והעם וכו' היו כורעים ומשתחוים', והרי אינו אומר כן על עצמו, וביאר שעושים כן לזכר, שאנו מדמים בנפשנו שאנחנו במקום הכהנים בזמן שבית המקדש היה קיים.

[ביה"ל ד"ה המורע]

באמת יש למנהג זה סמך מן המקרא בדברי-הנביאים, קפ"טל כט פסוק כ"א.

(14) והעיר הגר"ש אלישיב (הערות על מסכת ברכות לד, ב) שלכאורה צריך ביאור מה מוכיח מהפסוק שהוא קודם תקנת חז"ל, ובפרט שכל האיסור הוא כדי שלא יבואו לעקור דברי חכמים בכך שמוסיף על הכריעות, ולכן ביאר שכוונת הביה"ל, שכיון שמופוש בפסוק להיתר, אם כן שוב אין כח ביד חכמים לאסור את המותר.

[משנ"ב ס"ק י]

שחמת הפריעה בולטים הקשרים של החליות.

(15) וגם כשמתפלל בישיבה, כתבנו לעיל (סי' צד ס"ק יח) שיכרע כשהוא יושב, וכשמתפלל בשכיבה ישחה את ראשו מעט.

[משנ"ב ס"ק יב]

העמוד קף בשחיה עד השם ואז יקפץ.

(16) והאם יזקוף עצמו בתיבת 'השם', או שיוקף עצמו קודם לכן המשך במילואים עמוד 33

יום ה' כ"ח אדר ב' תשע"ו - (כ"ט אדר ב' א' ניסן חזרה שיש שב"ק)

קמא באר הגולה

כ ברכות ל"ג ל טור
בשם רבנו יונה
מ רבנו יונה

הלכות תפלה סימן קיג קיד

עבודת כוכבים (יד) בידו, והגיע למקום ששוחזן בו, לא ישקה (טו) אף-על-פי שלבו לשמים: ט כאין להוסיף על תאריך של הקדוש-ברוך-הוא יותר מ'האל הגדול הגבור והנורא'. ודוקא בתפלה, מפני שאין לשנות ממטבע שטבעו חכמים, אבל בתחנונים או בקשות ושכחים שאדם אומר מעצמו, לית לן בה. ויממל מקום נכון למי שירצה להאריך בשבחי המקום שיאמר אותו בפסוקים:

קיד דין הזכרת הרוח וגשם וטל, ובו ט' סעיפים:

א מתחילין לומר (א) בברכה שניה 'משיב הרוח ומוריד הגשם' (ב) בתפלת מוסף של יום-טוב האחרון של (ב) (ה) חג, ואין פוסקין (ג) עד תפלת מוסף של יום-טוב הראשון של פסח: ב (ד) *אסור להזכיר הגשם עד שיכריזו (ז) (ז) השליח-צבור. (ה) (ו) אומרים שקדם שמתחילין מוסף מכריז השמש (ו) 'משיב הרוח' וכו' כדי שהצבור

א ברכות ל"ג ומענית
ב ב טור בשם
הירושלמי וסראביד

שערי תשובה

וע"ש דהזקף זקף בשם, הראש נאח"כ הגוף ע"ש, ועין לקמן סימן ייד בדלג תבת העולם, שפסק שצריך לחזור ולברך, ובאכזה הענין העלה דאין צריך ע"ש: (ה) חג, עכ"ט, ומ"ש בליל יו"ט האחרון של חג ר"ל ליל יום-טוב של ש"ע, ועין בדברי המג"א, או שפנתו שבתפלת הלחש מבית הש"ץ קולו קצת באמירת משיב

בדבר הש"ץ. כלומר שיאמר הש"ץ בקול רם משיב הרוח בתוך התפלה, ונמ"ס סוכר להזכיר אם לא הכריזו תחלה בקול רם וכ"מ ס"ג בסנה"ת. ואיתא בבי", אפלו המתפלל

באר הלקה

קכ"ז שםבאר את דעת מהר"א דסבירא לה דבכריזה שבתפלת ברכה, אם רצה שלא לזקף עד סוף פסוקי הברכה, אלא שאם רוצה לזקף מיד צריך לזקף בשם, וכן בכריזה שבסוף ברכה, שהוא חוב לזקף מיד כדי שלא להיות שחוס בתפלת ברכה שלאחריה, אזי צריך הוא לזקף בשם, שמשום 'ה' זקף כפופים' לבר לא הצריכו לזקף מכריזהו כלל, אלא שאם בלאו הכי הוא זקף אז משום 'ה' זקף כפופים' זקף בשם: ועל-כן הנהגין להתפלל בראשי-השנה ויום הכפור בכריזה, אין צריך לזקף אלא בסוף ברכה ותחלתה:

* אסור להזכיר וכו'. עין במשנה ברוח שבתכנו: אפלו העבור וכו', בן באר הרבה אחרונים [הט"ו בס"ד ופר"ח והגר"א וז"מ וש"א וכן משמע מלבוש] את דעת המספר וכן מוכח דעתו בבית-יוסף, דלא בהפסוקי-השקל וכו' אפרים שצדדו לכאור את דברי המגן-אברהם ולומר דהמספר יסבר דעתו אכ"י-הענין המוכח בהרא"ש וכפי מה שפארו הפ"ח, עין שם. ולדינא, בלאו הכי אין נפקא-מנה, דאף לדידהו הרמ"א פליג על זה, וסדרי-הסידים וסיד-אדם ושלחן-שלמה ושאר אחרונים הרבה, כלם סתמו בהרמ"א. ודע דאף דהפרי חדש חולק על השלחן-ערוך ותרמ"א וסבירא לה דדוקא יחיד לא יוכל להתפלל ולהזכיר גשם קדם שהקרי, אבל העבור והש"ץ שזומרין להתפלל תפלת מוסף על דעת לומר גשם בתוך התפלה, כאלו כבר הכרו ונתפרסם דמי ואין צריך שוב הכרזה, אנו אין לנו אלא פסק השלחן-ערוך, וכמו שפסקו האחרונים הנ"ל, דאם לא הכריזו מקדם, גם העבור והש"ץ לא יזכירו גשם בתפלתם בלחש. ודע עוד, דמדלא זכרו את העצה שזכר במגן-אברהם שהש"ץ יזכיר בתוך התפלה בקול "משיב הרוח ומוריד הגשם", משמע דסבירא להו דאין נכון לעשות כן⁽¹⁰⁾, ומכל מקום משמע מדברי חסידי-אדם דבדיעבד מהני עצה זו, ואף בלא ידעתי את מקורו, דהלא המגן-אברהם העתיק את דברי הפ"ח דהרמ"א לא מהני זה, מכל מקום נראה לי דיש לסמוך עליו, דכלאו הכי דעת הדור-החיים בדריעבד אף אם הזכיר גשם בליל שמיני-עצרת לא יחזור, ולהפך, לדעת הראב"ה

שאין נוהגין לומר "מוריד הטל" בימות החמה⁽⁶⁾, ואי אפשר להכריז בלשון זה, ולהכריז להדיא שיפסקו מלומר "מוריד הגשם" גם-כן אין נכון, מפני שנהגה בממאנים בגשמים⁽⁶⁾, על דרך שאמרו: אין מתפללין על רב טובה, על-כן פסק הרמ"א בסעיף ג, שנוהגין שלא להפסיק מלהזכיר גשם עד תפלת המנחה, ששמעו כבר משליח-צבור שפסק בתפלת מוסף, אבל בתפלת מוסף כל הקהל וגם השליח-צבור מזכירין הגשם בתפלת לחש, כדי שלא יהיה דבר מערב בין העבור. (ג) ואם טעה במעריב של פסח או בשחרית ומוסף ולא הזכיר "משיב הרוח ומוריד הגשם", לכלי עלמא אינו חוזר: ב (ד) אסור להזכיר וכו'. רוצה לומר, (ד) אפלו העבור שמתפללין תפלת מוסף אסורין להזכיר גשם אם לא הכריז הש"ץ או השמש⁽⁷⁾ קדם התפלה⁽⁸⁾, וכמו שפירש הרמ"א, וכן (ה) השליח-צבור גם-כן לא יזכיר רק שמתפלל בקול רם אבל לא בתפלת הלחש, כיון שלא הכרו מקדם התפלה. ומכל מקום בדיעבד אם אמר אחד בקול רם בתוך תפלתו "מוריד הגשם", אף שאסור לעשות כן שהרי לא שמע מן הש"ץ, מכל מקום מתרים השומעים להזכיר בתפלתם, דזו גופא בהכרזה דמי, בן פתח חסידי-אדם. ונראה לי, דאם לא זכרו גשם בתפלה זו אין צריכין לחזור, דיש פוסקים שסוברים דהכרזה לא מקרי אלא-אם-כן שהכרו קדם התפלה, או ששמעו משליח-צבור חזרת התפלה שהזכיר גשם, וחסדי-אדם גם-כן לא קאמר רק שמתרים להזכיר אבל לא שחייבים: (ה) ויש אומרים שקדם וכו'. (ו) טעות-סופר הוא, וצריך לומר "פירוש, שקדם", ואין כאן מחלקת כלל⁽⁹⁾: (ו) 'משיב הרוח' וכו'. עין בחסידי-אדם שהזהיר שלא לעשות כמו שנוהגין שמכריזין רק

שער הציזון

וכן מוכח ברמב"ם: (ב) דרך-הסידים: (ג) אחרונים: (ד) דרך-הסידים: (ז) בן כתבו הרבה אחרונים ודלא כמגן-אברהם, ועין בבאר הגר"א: (ה) דרך-הסידים: (1) ט"ז וכן פתח במאמר מרדכי וכן מוכח מלבוש:

באר היטב

היטב אשר לפני הביא תרוץ על זה בשם הט"ז ע"ש. ואני אומר, לא לבר ששקף ענה בו, שהט"ז לא הביא קשיא זו ע"ש, אלא אף זה מה שתרץ הוא בשם הט"ז לאו תרוץ הוא ומחוסר הבה, והט"ז כתב אלה הדברים על ענין אחר ע"ש ס"ק ד' והעמקתי דבריו בס"ק ג': (ב) חג. דבערבות לא, שאין כלם בבהכ"ג, ובשחרית לא, משום שצריך להכריז ובשחרית א"א משום דצריך לסמוך גאולה לתפלה, ועין דברי-שמואל ס"י קמט. בליל יו"ט האחרון של חג אם הזכיר גשם במקום טל אינו חוזר, ג'הפ"ק ס"י קמו: (ג) הש"ץ. כלומר שיאמר הש"ץ בקול רם משיב הרוח בתוך התפלה, ונמ"ס סוכר להזכיר אם לא הכריזו תחלה בקול רם וכ"מ ס"ג בסנה"ת. ואיתא בבי", אפלו המתפלל

משנה ברוח

דכתיב 'ה' זקף כפופים': ח (יד) בידו. עין במגן-אברהם כמה שכתב דאם הוא וכו', אבל במגן-אברהם כתב שחלילה להקל בזה, ובפרט בעת התפלה: (טו) אף-על-פי וכו'. מפני שנהגה כמשנתנו⁽¹¹⁾ לעבודת-כוכבים⁽¹²⁾:

א (א) בברכה שניה. מפני שיש בה תחית המתים, והגשמים הם חיים לעולם בתחית המתים: (ב) בתפלת מוסף וכו'. ונהיה ראוי להזכיר לרצות לפני השם יתברך מיום-טוב הראשון של חג שנוהגין בו על המים, אלא לפי שהגשמים הם סימן קללה בחג-הסוכות, שאי אפשר לישב בסכה בשעת הגשם, אין מזכירין הגשם עד עבר שבצעת ימי ישיבה בסכה. וראוי הנה מן הדין להתחיל להזכיר מיד בליל יום-טוב האחרון, אלא לפי שבתפלת ערבית אין כל העם בבית-הכנסת, נמצא זה מזכיר וזה אין מזכיר ונעשו אגדות אגדות⁽²⁾. ולמה אין מזכירין בשחרית? יש שכתבו, מפני שאסור להזכיר הגשם עד שיכריז השליח-צבור או השמש בקול רם "מוריד הגשם"⁽³⁾ קדם התפלה, וכדלקמה, וזה אי אפשר להכריז בשחרית מפני שצריך לסמוך גאולה לתפלה. ועוד טעם אחר עין בט"ז. (א) ואם טעה והזכיר "משיב הרוח ומוריד הגשם" במעריב של שמיני-עצרת או בשחרית, אינו חוזר: (ג) עד תפלת מוסף. הטעם דאין פוסקין במעריב הוא גם-כן כנ"ל, שלא יהיה דבר מערב ביניהם, שזה מזכיר וזה אינו מזכיר, אבל עתה שפוסקין במוסף, נדעו הכל על-ידי השליח-צבור או השמש שמכריז קדם תפלת מוסף "מוריד הטל", שהכרזה הזאת הטל סימן הוא⁽⁴⁾ להם להפסקת הזכרת הגשם עוד. (ג) וזה הוא למנהג ספרד שנוהגין לומר "מוריד הטל" במקום "מוריד הגשם" בימות החמה, אבל במדינותינו

מילואים הלכות תפלה סימן קיג

המשך מעמוד 280

ובתיבת 'השם' כבר יהיה זקוף, בפירוש הראב"ה (ברכות יב, א) כתב שיקדים לזקוף עצמו כדי שבתפלת 'השם' כבר יהיה זקוף, וכן הובא בקצוש"ע (סי' יח ס"א) וביסוד ושורש העבודה (שער הקרבן פ"ה) והחסד לאלפים (ס"א), והביא הגר"ח קניבסקי (דעת נוטה עמ' שה) ראייה לזה מהירושלמי (ברכות פ"א ה"ה) "בא להזכיר את השם זקוף וכו' עד שלא הזכיר את השם כבר ניחת", מאידך, הארחות חיים (לר"א מלניל סי' בט) כתב שזקוף את עצמו כשאומר 'השם', וכן משמע ברש"י (ברכות שם ד"ה כשהוא כורע), ובפירוש הר"י מלניל

ולענין הכריעה במודים, כתב הגר"ח קניבסקי (דעת נוטה עמ' שו) שכוונת המשנ"ב שאין צריך לכרוע בברכיו [ומקורו בא"ר והדרך החיים, ולא כמו שמשמע בחיי אדם (כלל כג ס"ג) ובקצוש"ע (שם) שגם במודים יכרע כמו בברכת אבות].

הלכות תפלה סימן קמז קיז

המשך מעמוד 286

(7) שכתב (בס"ק ד) בשם שו"ת הלכות קטנות (ח"א סי' עד), שאם נמצא בחוץ לארץ ובני ביתו בארץ ישראל, אף אם אין דעתו לחזור בימות הגשמים מי"מ שואל בבני ארץ ישראל.

(8) ובשו"ת דברי יציב (או"ח סי' סח) הביא שבשו"ת דבר שמואל (סי' שכג) כתב במפורש שאפילו אם דעתו לחזור למקומו הראשון, לעולם שואל כמקום שנמצא בו, ובספר יד אהרן (בהגהות על הטור) מברר שיש לנקוט כדברי הדבר שמואל הנ"ל.

(9) וכיון שדין זה שני במחלוקת, הורה הגר"ח קניבסקי (ארחות רבנו ח"א עמ' סד), הגרש"ז אויערבך והגר"ש אלישיב (יום טוב שני כהלכתו פ"י ס"ב) כדלהלן:

בן ארץ ישראל שבא לחוץ לארץ לפני ד' חשון, ישאל מו' בחשון בברכת 'שומע תפילה', ואף אם דעתו לחזור לארץ ישראל קודם יום ס' לתקופה, כיון שבזמן החיוב נמצא בחוץ לארץ ששם עדיין אין שואלים בברכת השנים, והוסיף הגרש"ז אויערבך (הלכות תפלה פ"ח ארחות הלכה הע' 71) שיאמר: "ותן טל ומטר בארץ הקודש ובמקומות הצריכים לכך".

ואם שכח מלשואל, הורה הגר"ש אלישיב (יום טוב שני כהלכתו שם הע' טו) שאם שוהה במקום שלגביו נחלקו הפוסקים איך עליו לנהוג, האם כמנהג המקום או כמנהג מדינתו, אינו צריך לחזור, שספק ברכות להקל.

ואם כבר התחיל לשואל בארץ ישראל, התבאר לעיל (הע' 6) שלא יפסיק, אלא שאם רוצה לצאת ידי כל הדעות ישאל ב'שומע תפילה', וכן הורה בשו"ת שבט הלוי (ח"י סי' כב).

אולם אם דעתו להישאר בחוץ לארץ כמה שנים, הורה הגרש"ז אויערבך (יום טוב שני כהלכתו שם הע' יא) שישאל בבני חוץ לארץ, גם אם בני ביתו בארץ ישראל, ויתכן שהדין כך אף בשנה הראשונה שנמצא שם [וכדעת הפרי חדש שהביא המשנ"ב].

ובן חוץ לארץ הנמצא בארץ ישראל, הורה הגרש"ז אויערבך (שם ס"ז) שאם דעתו לחזור קודם יום ס' לתקופה, ישאל ב'שומע תפילה', ואם דעתו להישאר שם גם לאחר מכן, ישאל בברכת השנים [ומה שכתב המשנ"ב שתלוי אם חוזר 'לאחר שנה', אין הכוונה לשנה דוקא אלא לאחר ס' יום לתקופה], והוסיף (שם ס"ט), שאם שכח לשואל גשמים, אם דעתו לחזור לחוץ לארץ קודם יום ס' לתקופה לא יחזור להתפלל, ואם דעתו לחזור לאחר מכן, יחזור ויתפלל.

ודעת השו"ת אגרות משה (או"ח ח"ב סי' קב), שבן ארץ ישראל הנמצא בחוץ לארץ, אם נמצא במקומות הצריכים גשם כארץ ישראל [וכמו ארצות הברית] ואשתו ובניו נמצאים בארץ ישראל, ישאל בבני ארץ ישראל, גם אם נמצא שם כמה שנים. ואם אין אשתו ובניו בארץ

ובתיבת 'השם' כבר יהיה זקוף, בפירוש הראב"ה (ברכות יב, א) כתב שיקדים לזקוף עצמו כדי שבתפלת 'השם' כבר יהיה זקוף, וכן הובא בקצוש"ע (סי' יח ס"א) וביסוד ושורש העבודה (שער הקרבן פ"ה) והחסד לאלפים (ס"א), והביא הגר"ח קניבסקי (דעת נוטה עמ' שה) ראייה לזה מהירושלמי (ברכות פ"א ה"ה) "בא להזכיר את השם זקוף וכו' עד שלא הזכיר את השם כבר ניחת", מאידך, הארחות חיים (לר"א מלניל סי' בט) כתב שזקוף את עצמו כשאומר 'השם', וכן משמע ברש"י (ברכות שם ד"ה כשהוא כורע), ובפירוש הר"י מלניל

[משנ"ב ס"ק ה]

לפי 'ששם צריך לגשמים' וכו', דעתו בתוך שנה לחזור, שואל פמקומ' וכו', דכל אחד ישאל בבני העיר הנמצא בה'.

(4) ומזה שאין שואלים גשמים מיד אחרי שמיני עצרת, מברר במשנה בתענית (י, א) שהוא כדי שגייע האחרון שבישראל לביתו אחרי החג, וביאר הבי' בשם הר"ן (תענית ב, א בדפי הרי"ף ד"ה איכא למידק) שאף אחרי חורבן בית המקדש היו מתאספים בירושלים ברגלים, וכמו שעושים היום, ומפני העולים הללו ראוי שנאחר את שאלת הגשמים.

(5) וכשהוא שליח ציבור, כתב הברכי יוסף (ס"ק ח) שבתפילת לחש ישאל בבני מקומו, ובחזרת התפילה עליו לשאול בבני אותו מקום שבו הוא נמצא, וכן הורה הגרש"ז אויערבך והגר"ש אלישיב (יום טוב שני כהלכתו פ"י הע' יז), וביאר, שאין שתי התפילות תלויות זו בזו וכל אחת היא חיוב בפני עצמה, שכשמתפלל בלחש מתפלל עבור חובתו כיחיד, ומה שחזר על התפילה הוא רק בשביל הציבור. וראה מה שכתבנו לעיל סי' סח ס"ק ד.

(6) וכתב בלוח ארץ ישראל (ז' חשון) שמנהג בני ספרד היה כדעה זו של הברכי יוסף, ויש אומרים שכן הורה גם החזו"א (דינים והנהגות פ"ד אות כה).

והנמצא בחוץ לארץ ועדיין לא הגיע למקום ישוב, כתב הברכי יוסף (ס"ק ז) שינהג בבני חוץ לארץ, ואינו דומה למה שכתב השו"ע לקמן (סי' תסח ס"ד) לגבי עשיית מלאכה בערב פסח, שאם נמצא במדבר אינו נוהג בבני אותו מקום.

אמנם אם כבר התחיל לשואל בארץ ישראל בז' בחשון ונסע לחוץ לארץ לפני יום ס' לתקופה, כתב הברכי יוסף (ס"ק ו) שאף לדעתו שהולכים אחרי המקום שנמצא שם, מי"מ באופן זה לא יפסיק מלשואל, שאם לא כן יהיה הדבר כחוכא ואטלולא. וביאר הגרש"ז אויערבך (יום טוב שני כהלכתו פ"י הע' יב) שהדין כך גם אם דעתו לחזור אחר יום ס' לתקופה [שאם דעתו לחזור בתוך ס' יום לתקופה, ודאי שלא ישנה ממנהגו בחוץ לארץ ושוב ישנה בשו"ב לארץ ישראל]. אמנם הוסיף (שם), שאם רוצה לצאת ידי כל הדעות רשאי לשואל ב'שומע תפילה'.

אולם בן חוץ לארץ שהיה בארץ ישראל והחל לשואל בז' חשון וחזר לחוץ לארץ לפני יום ס' לתקופה, כתב בשו"ת מנחת יצחק (ח"י סי' ט) שיפסיק מלשואל, וכמנהג מקומו, וכן כתב בשו"ת דברי יציב (או"ח סי' ט) שבאופן זה גם לדעת הברכי יוסף ינהג כמנהג חוץ לארץ.

[משנ"ב שם]

מדברי הפאר היטב משמע דהם מְרִי דְּקָא בְּאֵין דְּעֵתָא לְחֻזָּרָא, וכו', בתשובת דברי-שמואל ובספר ד"א-ה'ק"ח⁸, פי' שם מקומ'ם⁹.

